

Starptautiskās teātra dienas vēstījums 2018 – Eiropa

Saimons Makbērnijis (*Simon McBurney*), Apvienotā Karaliste

Aktieris, rakstnieks, skatuves režisors un Sadraudzības teātra (*Théâtre de Complicité*) līdzdibinātājs.

Latvian

Pusjūdzi no Kirenaikas (*Cyrenaica*) krasta Lībijas ziemeļos atrodas plaša klinšu nojume. Tā ir astoņdesmit metrus plata un divdesmit metrus augsta. Vietējā dialektā to dēvē par Haufteahu (*Hauh Fteah*). 1951. gadā veiktā oglekļa datu analīze parādīja, ka cilvēka darbības ietekme tur nepārtraukti norisinājusies vismaz 100 000 gadu garumā. Starp tur uzietajiem artefaktiem bija arī no kaula darināta flauta, kuras izcelsme tiek lēsta laika posmā no 40 līdz 70 tūkstošiem gadus senā pagātnē. Zēns būdams, es to izdzirdēju, un vaicāju savam tēvam:

“Vai viņiem bija mūzika?”

Tēvs man uzsmaidīja.

“Kā jau visās cilvēku kopienās.”

Viņš bija Amerikā dzimis vēsturnieks, pirmais, kurš veica izrakumus Kirenaikas *Hauh Fteah* apgabalā.

Esmu ļoti pagodināts un laimīgs pārstāvēt Eiropu šī gada Starptautiskajā teātra dienā.

1963. gadā mans priekšgājējs, dižais Artūrs Millers (*Arthur Miller*) sacīja, ka kodol kara draudi smagi gulstas pār visā pasauli: "Kad tieku lūgts rakstīt laikā, kad diplomātijai un politikai ir tik briesmīgi īsas un vājas rokas, pienākumu nastu par cilvēku kopienas kopā saturēšanu jāuzņemas smalkajam, bet reizēm tālajam mākslas tvērienam."

Vārds "Drāma" nozīme cēlies no grieķu valodas "dran", kas nozīmē "darīt" ... un vārds "Teātris" veidots no grieķu "Theatron", burtiskā nozīmē "redzēt vietu". Ne tikai vieta, kur mēs skatāmies, bet kur redzam, uztveram, saprotam. Pirms 2400 gadiem Polikleits jaunākais veidoja lielo Epidaura teātri. Ar izvietojumu līdz 14 000 cilvēkiem, šīs brīvdabas telpas satriecošā akustika ir brīnumaina. Tās centrā uzšķiltais sērkokciņš ir dzirdams visās 14 000 vietās. Kā tas bija ierasts Grieķijas teātros, veroties aktieros, ir redzama arī ainava fonā. Tas vienlaikus saved kopā ne tikai vairākas vietas, kopienas, teātri un dabisko pasauli, bet arī vairākas laika dimensijas uzreiz. Tā kā izrādes atmodināja pagātnes mītus esošajā laikā, pāri skatuvei varēja pavērties uz to, kas būtu vistālākā nākotne. Uz dabu.

Viens no izcilākajiem atklājumiem Šekspīra Globe teātra rekonstrukcijas laikā Londonā arī ir par saredzamo. Šis atklājums ir saistīts ar gaismu. Gan skatuve, gan auditorija ir vienlīdz izgaismotas. Izpildītāji un publika var labi redzēt viens otru. Vienmēr. Visur, kur vien paveras skatiens, ir cilvēki. Un viens no tā izrietošais ir atgādinājums, ka lieliski solo priekšnesumi, piemēram, Hamleta vai Makbeta, nav bijušas tikai privātas meditācijas, bet gan publiskas debates.

Mēs dzīvojam laikmetā, kad to ir grūti skaidri saskatīt. Mūs ieskauj vairāk daiļliteratūras nekā jebkurā citā laikā vēsturē vai aizvēsturē. Jebkuru "faktu" var apstrīdēt, jebkura anekdote var piesaistīt mūsu uzmanību kā "patiesība". Jo īpaši viena šāda fikcija mūs ieskauj nepārtraukti. Tā, kas cenšas mūs atšķēlt. No patiesības. Un vienu no otra. Ka mēs esam atsevišķi. Tautas no cilvēkiem. Sievietes no vīriešiem. Cilvēciskas būtnes no dabas.

Bet gluži tāpat kā mēs dzīvojam sašķeltības un sadrumstalošanās laikā, mēs dzīvojam arī prātam neaptveramas kustības laikā. Vairāk nekā jebkad vēsturē cilvēki visā pasaulē ir kustībā – bieži bēgot no kaut kā, staigājot, ja vajadzīgs - peldot, migrējot. Un tas ir tikai sākums. Kā zināms, risinājums bija slēgt robežas. Uzcelt sienas. Izslēgt. Izolēt. Mēs dzīvojam pasaules kārtībā, kas ir tirāniska, kur valūta ir vienaldzība, bet cerība – kontrabandas krava. Un šī tirānija kontrolē ne tikai telpu, bet arī laiku. Laiks, kurā mēs dzīvojam, vairās no tagadnes. Tas koncentrējas uz neseno pagātni un tuvāko nākotni. Man tāda nav. Es labāk izvēlos šo.

Kad esmu savu izvēli izdarījis, man vajadzīga nākamā ... lieta. Senā pagātne ir dzēsta. Nākotnei nav nozīmes.

Daudzi saka, ka teātris neko no tā visa nemainīs vai nespēs mainīt. Bet teātris neizzudīs. Tā kā teātris ir vieta, es křītu kārdinājumā saukt to par patvērumu. Kur cilvēki pulcējas un uzreiz veido kopienas. Kā vienmēr esam to darījuši. Visi teātri pēc izmēra ir pirmo cilvēku kopienas lielumā – ar ietilpību no 50 līdz 14 000 dvēselēm. No ceļojošas karavānas līdz seno Atēnu trešdaļai.

Un, tā kā teātris pastāv tikai tagadnē, tas arī apstrīd šo postošo laika redzējumu. Esošais brīdis vienmēr ir bijusi teātra tematika, un tā daudzās nozīmes izpildītājs un publika veido kopīgi. Ne tikai šeit, bet tagad. Bez aktiera darbības auditorija nevarētu ticēt. Bez auditorijas ticības izpildījums nebūtu pilnīgs. Mēs smejamies vienlaikus. Mēs jūtamies aizkustināti. Mēs noelšamies vai satriekti klusējam. Un tajā brīdī drāma mums atklāj visdziļāko patiesību – tam, ko uzskatījām visprivātāko mūs sadalošo

faktoru, mūsu individuālās apziņas šķirtni, vienlaikus arī nav nekādu robežu. Tas ir kaut kas mums kopīgs.

Un viņi mūs nespēs apturēt. Ik vakaru mēs būsīm no jauna klāt. Ik vakaru aktieri un auditorija savāksies kopā no jauna, un tā pati drāma tiks izspēlēta no jauna. Jo, kā teicis rakstnieks Džons Bergers: "Dziļi teātra dabā gulstas rituālā atgriešanās sajūta", tāpēc tā vienmēr ir bijusi izstumto mākslas forma, un mēs visi tādi esam, jo mūsu pasaule ir izjaukta. Kur vien būs izpildītāji un auditorijas, tiks izspēlēti stāsti, ko citur nevar izstāstīt – gan mūsu lielo pilsētu operu namos un teātros, gan patvērumu meklētāju un bēgļu nometnēs Lībijas ziemeļos un visā pasaulē. Mēs vienmēr būsīm saistīti kopā šajā atkārtotajā tēlojumā.

Un, ja mēs būtu Epidaurā, mēs varētu pavērties augšup un ieraudzīt, kā šis ir kas vienojošs arī plašākā kontekstā. Ka mēs vienmēr esam daļa no dabas, un nevaram no tā izvairīties, gluži kā mēs nevaram izvairīties no planētas. Ja mēs tagad atrastos Londonas Globe teātrī, mēs redzētu, kā acīmredzami privāti jautājumi tiek uzdoti mums visiem. Un, ja šobrīd turētu rokās pirms 40 000 gadiem radītu Kirenaikas flautu, mēs saprastu, ka pagātne un tagadne šeit ir nedalāmas, tāpat kā cilvēciskās kopienas ķēdi nekad saraus tirāni un demagogi.

Translated by Maira Jēgere

Latvian

Biogrāfija – Saimons Makbērnijis (*Simon McBurney*), Apvienotā Karaliste

Pīters Bruks (*Peter Brook*): "Angļu teātrim ir labas un godājamās tradīcijas. **Saimons Makbērnijis un *Complicité*** nav daļa no tā – viņi ir izveidojuši savu tradīciju, un tāpēc ir tik īpaši, tik vērtīgi."

Aktieris, rakstnieks un režisors Saimons Makbērnijis ir viens no visnovatoriskākajiem, dzīvīgākajiem un ietekmīgākajiem mūsdienu teātra veidotājiem. Viņš ir sabiedrības *Complicité* (iepriekš – Sadraudzības teātra (*Théâtre de Complicité*) līdzdibinātājs, kas izveidota Londonā 1983. gadā. Kopš tā laika viņš joprojām sadarbojas ar daudziem tiem pašiem dizaineriem, producentiem, skatuves vadītājiem, aktieriem, rakstniekiem, ieskaitot 25 gadus ilgu tuvu sadarbību ar rakstnieku Džonu Bergeru (*John Berger*) kurš nomira 2017. gadā, veidojot darbus, kā pamatā ir padziļinātas izpētes un ciešas sadarbības process, apvienojot patiesu aizrautību ar valodu un pārliecību, ka visiem teātra aspektiem būtu jāspēj runāt.

Neatkarīgi no tā, vai tiek radīti teātra, operas vai kino oriģināldarbi vai adaptācijas, vai arī atkārtoti klasikas uzvedumi Brodvejā, viņš pastāvīgi izaicina teātra formas robežas.

Saimons Makbērnijis ir ne tikai sacerējis un radījis oriģinālus darbus un izcilu lugu uzvedumus – Beketa, Brehta, Bulgakova, Durenmata, Jonesko, Danila Karmsa, Artūra Millera, Bruno Šulca, Šekspīra un Rucantes – bet arī skatuviski adaptējis daudzus literatūras darbus. Piemēram, viņa "**Meistars un Margarita**" skatuves adaptācija kļuva par 2012. gada Aviņonas festivāla nozīmīgāko uzvedumu, kura ietvaros viņš darbojās šī gada asociētais mākslinieks (*Artiste Associe*), kā arī nesen, 2016. gadā, adaptēja un režisēja Stefana Cvīga (*Stefan Zweig*) "**Sargieties žēlošanas**" ("*Beware of Pity*") sadarbībā ar *Schaubühne Ensemble* Berlīnē.

Pēdējo 20 gadu laikā viņa darbs ir pastāvīgi atgriezies pie politiskiem, sociāliem un filozofiskiem jautājumiem par to, kā mēs dzīvojam, domājam un rīkojamies kā sabiedrība. Viņa darbos ar satriecošu teatralitāti tiek apskatītas un atklātas sarežģītas idejas, kas nebaidās sapludināt senākās teātra formas ar visjaunākajām mūsdienu tehnoloģijām.

Mnemonisks (*Mnemonic*) (1999-2004), luga par atmiņas, izcelsmes un identitātes attiecībām aizsāka viņa aizraušanos ar prātu un apziņu. Lugas pamatā ir aizgūts stāsts par Oetzi – līķi, kas 1991. gadā tika atrasts Austrijas un Itālijas pierobežas ledājā un par kuru zinātnieki parādījuši, ka tas dzīvojis pirms 5000 gadiem, apvienojot to ar mūsdienīgu personīgo stāstu par zaudējumu un sabrukumu. Šo pašu tēmu izpētīšana visdažādākajos veidos turpinās arī pēdējos gados, visnesenākā no tiem – "**Sadursme**" ("*The Encounter*"), kas tika izveidota kā pieteikuma darbs Edinburgas starptautiskajam festivālam 2015. gadā.

Pašlaik lugas "Sadursme" jaunuzvedumam notiek Eiropas viesizrādes, kas ir vienlaikus gan instalācijas, gan filozofiska meditācija par apziņas būtību un skaudrs kļiedziens pret mūsdienu patērētāju sabiedrības koloniālajiem pieņēmumiem. Tā uzdod politiskus, sociālus un formālus jautājumus, ko šodien nozīmē būt cilvēkam.

Uzvedumā apvienotas senākās teātra formas, vienkāršs vēstījuma veids un mūsdienu tehnoloģijas ar dzīvo bināro skaņu, kam ar atsevišķām austiņām izveidots individuāls savienojums katram klausītājam auditorijā.

Bet uzsvars nekad nav uz tehnoloģiju izmantošanu, bet gan par pamatjautājumiem, ko Makbērnijš uzdod par apziņu un rietumu sabiedrības "domāšanu", atgādinot, ka mums jāuzklausa tie, kas atrodas mūsu pasaules attālākajās malās, ja vien vēlamies izdzīvot.

Līdzīga savstarpēja prāta izziņas un satriecošas teatrālās formas krustošanās ir izrādes **"Izzūdošais skaitlis"** (**"A Disappearing Number"**) 2007. gada uzveduma galvenā tēma. Makbērnijš sacerēja šo lugu, iedvesmojies no G. H. Hārdija **"Matemātiķa Apoloģija"** (**A Mathematician Apology**), un tā stāsta par attiecībām starp Kembridžas matemātiķi Hārdiju un izcilāko Indijas 20. gadsimta matemātiķi Srinivasu Ramnujanu. Integrējot sarežģītus matemātikas aspektus visas izrādes kontekstā, radītais stāsts vijas un apvieno kultūras identitāti, mīlestību un mirstību ar matemātiskā skaistuma izpēti, un tiek izspēlēts ar klasiskās Indijas dejas un mūzikas elementiem un video projekcijām.

Kultūras identitāte un prāta darbība ir arī pamatā darbiem, kas veidoti sadarbībā ar Setagajas tautas teātri (*Setagaya Public Theater*) Tokijā. Pirmais uzvedums **"Zilonis pazūd"** (**"The Elephant Vanishes"**) tika pielāgots no Haruki Murakami īsstāstu grāmatas. Otrais tika izveidots no divu Junichiro Tanizaki darbu adaptācijas – "Stāsts par Šunkinu" (**"The Story of Shunkin"**), noveles par aklu šamisenas mūzikas instrumenta (*Shamisen*) spēlētāju 19. gadsimtā un Tanizaki esejas par estētiku "Slavinot ēnas" (**"In Praise of Shadows"**). Abi stāsti, vienā no kuriem darbība norisinās mūsdienu Tokijā, un otrā starp radiostaciju Kioto un Japānu 19. gadsimta sākumā, satura un formas ziņā apvienojas, lai uzdotu Japānas, kā arī patiesībā visām kultūrām būtiskus jautājumus par attiecībām starp tagadni un pagātni, vienlaikus arī izaicinot rietumniecisko izpratni par uztveri un skaistumu. Un arī par izpratni, ka gluži kā vārdi veido pamatu mūsu apzinātajai prāta daļai, tāpat arī mūzika atklāj un vedina mūs dziļi zemapziņā.

Šis uzsvars uz teātra "muzikalitāti" ir bijis acīmredzams kopš Makbērnija radošās darbības sākuma ne tikai mūzikas izmantošanas kontekstā, bet arī to pašu radīto darbu formā, ko viņš pats dēvē par mūzikas rezultātu.

Šī muzikalitāte bija īpaši izteikta uzvedumā **"Krokodilu iela"** (**"The Street of Crocodiles"**), kuras pamatā bija poļu rakstnieka un mākslinieka Bruno Šulca darbi, kam, savukārt, par iedvesmu kalpoja Alfreds Šnitkes pirmais lielkoncerts. **"Laika troksnis"** (**"The Noise of Time"**), kas izveidots sadarbībā ar Emersona kvartetu un Lincoln centru Ņujorkā, par galveno izvēloties Šostakoviča 15. kvartetu. Šis darbs integrē teātri un mūziku pavisam jaunā veidā, un kvartetam jāiemācās šo neparasto darbu no galvas, lai viņi varētu pārvietoties kopā ar aktieriem visā izpildījuma laikā. Tas veicināja uzsākt sadarbību ar Losandželosas Filharmoniju Volta Disneja koncertzāles pirmajā sezonā kopā ar **Strange Poetry**, meditāciju Berlioza, izmantojot visu orķestri kā izpildītājus. Kopš tā laika Makbērnijš ir veidojis arī operas uzvedumus sadarbībā ar *De Nederlaandse Operu* Amsterdamā.

Sašas Raskatova 2010. gada jaunajai operai **"Suņa sirds"** (**"Dog's Heart"**) 2012. gadā sekoja **"Maģiskā flauta"** (**"The Magic Flute"**) un Stravinska **"Izvirtības hronika"** (**"The Rake's Progress"**) 2017. gadā.

Makbērnijš un sabiedrība, kurā viņš darbojas kā mākslinieciskais vadītājs, veidotie darbi ir atzīti par seismisko pārmaiņu radītājiem pēdējo 30 gadu laikā ne tikai britu teātrī - to ietekme atstājusi ievērojamu iespaidu uz daudzu cilvēku darbu visā pasaulē. Starp neskaitāmajām saņemtajām balvām jāmin, ka viņš bija pirmais ārvalstnieks, kam tika piešķirta prestižā *Yomiuri* balva Japānā 2011. gadā, viņš

darbojies kā asociētais mākslinieks (*Artiste Associee*) Aviņonas festivālā 2012. gadā, kā arī ir saņēmis piedāvājumus goda doktora titulam no vairākām universitātēm, tostarp Lundas universitātes Zviedrijā, Londonas Metropolitēna Universitātes un Kembridžas universitātes.

Translated by Maira Jēgere